

AKP'li 21 yılda çevre

AKP, kuruluşunun 21. yılını kutladı. 20 yıldır iktidarda olan AKP döneminde doğanın tahribatı da ayyuka çıktı. AKP'nin çevre karnesini Prof. Dr. Aykut Çoban değerlendirdi.

Cemil Aksu'nun Aykut Çoban ile yaptığı söyleşi, *Politika Haber*, 22 Ağustos 2022, <https://politikahaber.com/akpli-21-yilda-cevre/>

AKP, kuruluşunun 21. yılını kutladı. 21 yaşının 20 yılını iktidarda geçirdi. AKP'nin en fazla mesai yaptığı alanların başında çevre geldi. İktidara gelir gelmez, anayasa ve yasalarda ne kadar çevreyi koruyan yasa, düzenleme varsa değiştirmekle meşgul oldu. En "demokrat" kesildiği dönemde bile "çevrecileri" terörist ilan etmekten geri durmadı. Otoyol projelerinden "kentsel dönüşüm" projelerine, 3. Köprü, 3. Havaalanı, Hasankeyfi sular altında bırakan Ilisu gibi baraj projeleri, Akkuyu Nükleer Santrali ve binlerce maden, taşocağı projesine verilen onay... Adında Kalkınma vardı: doğanın, insanın ölümü pahasına sürdürülen kanlı bir Kalkınma yaşadı Türkiye.

AKP iktidarlarında çevre politikasındaki değişimleri, "Ekolojik İhtilaflar ve Kapitalizm", "Çevre Politikası – Ekolojik Sorunlar ve Kuram" kitaplarının yazarı Prof. Dr. Aykut Çoban hocamıza sorduk.

AKP'nin iktidar olduğu bu 20 yılda çevre politikası ne oldu?

AKP iktidarlarının çevre karnesinin bir dökümünü vermeye kalksam sayfalarca süreceği için ancak genel eğilimlere işaret edebilirim. Çevre politikası, neyi ne kadar koruduğu kadar neyi korumadığı bakımından da değerlendirilmelidir. Yirmi yıllık dönemin çevre politikasının ilk özelliği, çevrenin ve doğa varlıklarının korunmasının istisna, korunmamasının kural haline gelmesidir. Korunmadıkları için, örneğin: Doğu'sundan Batı'sına ülkenin "değer" biçilen her doğa parçası, maden, enerji, inşaat, turizm tesislerinin işgali altında; orman varlığı azaldı; meralar, yaylalar, otlaklar, tarım alanları küçüldü, tesisleşmeyle yıkıma uğratıldı; göller, dereler, sulak alanlar, akarsular ya betonlarla "islah" edilip zincire vuruldu ya da izin verilen şirket etkinlikleri yüzünden kurudu; henüz kuramayan nehirler, bırakılan sanayi ve tarımsal atıklar nedeniyle zehir akıyor; denizler oksijensiz bırakıldı; biyolojik çeşitlilik azaldı; yabancı hayvanlar avcılara pazarlandı; korunma dereceleri düşürüldüğü için korunan alanlarda, aynı şekilde tarihi ve kültürel varlıkların bitişiğinde yapılaşma ve sanayi etkinlikleri aldı başını yürüdü; içerisinde plastik ve tehlikeli maddelerin bulunduğu atıkların ithal edilmesine ve asbestli gemilerin ülkeye girmesine izin verildiği için Türkiye emperyalist devletlerin ve tekellerin çöplük alanına döndü.

Çevrenin korunması istisna haline geldiğine göre, AKP dönemi çevre politikasının ikinci özelliği, yürürlükteki anayasanın ilgili maddelerinin ihlal edilmiş olmasıdır. Öncelikle, çevreyi korumak ve

çevrenin kirlenmesini önlemek, devletin anayasal ödevidir. Örneklerini verdiğim ekolojik örselenmeler, bu ödevin tam tersinin yapıldığını gösteriyor. Ayrıca, anayasa devlete, ormanların, kıyıların korunmasını, tarım topraklarının ve meraların amaç dışı kullanılmasına engel olunmasını ve korunmasını, tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunmasını sağlamak, gerekli önlemleri almak görevlerini de vermiştir. Anayasada sayılan tüm bu görevleri, yasama organında yasa yapma çoğunluğunu ve yürütme organını elinde tutan AKP iktidarı yerine getirmek zorundaydı. Dahası, mahkeme kararları hiçe sayılarak ya da arkasına dolanılarak ya da iptal edilen idari düzenlemedeki kuralın bir benzeri, mahkeme “öyle yapamazsın” dememiş gibi yeniden kurallaştırılarak şirketlerin ekolojik yıkım yaratan etkinliklerinin önü açıldı.

Üçüncü özelliği, merkezileşmedir. Türkiye’de kamu yönetiminde merkeziyetçilik hep temel ilkedir. Dolayısıyla, çevre politikası ve yönetimi de öyledir. AKP döneminde belediyelerin yetkilerinin artırılmasına yönelik girişimler de görülmüş olmakla birlikte, bunlar çabuk terk edilmiş, merkezi yönetimin, bakanlıkların ve son olarak da cumhurbaşkanlığının tek yetkili olduğu otokratik bir çevre yönetimi ortaya çıkmıştır.

Dördüncü özellik, denetimsizleştirmedir. Denetim birkaç biçimde olabilir: Şirketlerin çevreye zararlı olabilecek etkinliklerinin kamu yönetimi tarafından denetimi, kamu yönetiminin çevreyle ilgili düzenlemelerinin ve şirketlere verdiği izinlerin hukuka uyup uymadığının yargı organları tarafından denetimi, yurttaşların ve demokratik kitle örgütlerinin gerçekleştirdiği toplumsal denetim. Bu üç denetim yolu daraltılmış, denetim yapma koşulları zorlaştırılmıştır. Denetim düzenekleri çevre politikası bakımından çok önemlidir, çünkü hem şirket etkinliklerinin, hem de kamu yönetiminin çevre konularında idari işlem ve eylemlerinin ya da eylemsizliklerinin denetime konu olması yoluyla hukuka aykırılıklar giderilebilir. Bu sayede gecikmeli de olsa çevrenin korunması ilkesinin uygulanması olasıdır. Denetimsizleştirme, (otokratik yönetimi de besleyerek) çevre politikasının, hukuk dışı yönetim anlayışına, bir keyfiliğe (arbitrary government) konu olması demektir. Böylesi denetimden uzak yönetim ortamında, güvenlik, insansızlaştırma, yurtsuzlaştırma gerekçeleriyle Bölge’de orman kesimi, baraj yapılması gibi uygulamalarla da çevre tahrip edilmektedir.

Beşinci özellik, sermaye sınıflarının doğa ve emekçiler üzerinde tahakküm kurmasına yardım eden, katıksız, saf bir burjuva çevre politikası izlenmiş olmasıdır. Bunun kanıtları, daha önce örneklerini saydığım ekolojik yıkıma neden olan şirket etkinlikleri, yanı sıra doğa varlıklarının özelleştirilmesinin, ticarileştirilmesinin ve metalaştırılmasının hükümet politikası olarak benimsenmesi, şirketlerin ve patronların doğayı yağmalamasını kolaylaştırmak için doğa varlıklarıyla ilgili kanunlarda sık sık değişiklikler yapılmasıdır. Merkeziyetçilik ve denetimsizleştirme özellikleri de çevre politikasının patronların çıkarlarına göre biçimlendirilmesine yardım etmiştir. Haliyle, beşinci özelliğin anlamı, AKP dönemi çevre politikasının emekçi sınıfının ve köylü kesimin çıkarlarını tümüyle göz ardı etmiş, hatta onlara karşı uygulanmış bir politika olmasıdır. Emekçilerin yararlandıkları kent meydanları, korular, ormanlar, kıyıları çeşitli şirketlere, köylülerin yararlandıkları zeytinlikler ve araziler madencilere, taşocaklarına, meralar ve yaylalar hayvancılık, inşaat, turizm, enerji, maden şirketlerine verilmiştir. Devletin gözetiminde patronların doğayı ele geçirmeleri ve yarattıkları ekolojik yıkım nedeniyle emekçilerin ve köylülerin yaşam, çevre, çalışma, konut, mülkiyet, temiz hava, temiz

su, sağlıklı beslenme ve benzeri hakları ihlal edilmiştir. Bu durumda emekçilerin ve köylülerin hayatta kalmaları, yalnızca tesadüften ibarettir.

AKP, uzun zaman Paris Anlaşmasını onaylamadı. Sonra birden anlaşmayı onayladı. Çevre ve Şehircilik Bakanlığının adına İklim'i ekledi. İklim şuraları yaptı. AKP'nin bu "yeşil dönüşüm"ünü nasıl değerlendiriyorsunuz?

Biliyorsunuz, uluslararası iklim rejimi içinde Türkiye kendisinin hep "özel" bir ülke olduğunu savundu. AKP iktidara gelmeden önce, 2001 yılında "özel koşulları" tanındı ve Türkiye gelişmekte olan ülkelere destek verecek ülkeler listesinden çıkarıldı. Birkaç yıl sonra da İklim Sözleşmesi'ne taraf oldu. Ama Türkiye, karbon salımlarını azaltma yükümlülüğü olan ülkeler listesinden de çıkmak istiyordu. Nitekim 2015 yılına kadar salımlarını azaltmakla ilgili hiçbir plan sunmadı. Bu tarihte sunduğu belgede de 1990 yılı başlangıç alınırsa 2030'da zaten üç-dört kat artması öngörülen salım seviyesinde devede kulak bir "artıştan azaltım" sağlama niyetinde olduğunu belirtti. AKP hükümetleri döneminde iklim değişikliğiyle mücadele konusunda elle tutulur bir politika hiç var olmadı. Tam tersine, AKP fosil enerji yakıtlarına tutkuyla bağlı olduğunu gösteren "milli ve yerli" kömür ve doğal gaz politikaları uyguladı. Enerji talebinin çok üzerinde enerji üretimine yönelerek fosil ve yenilenebilir enerji projeleriyle ekolojik yıkıma yol açtı, köylüleri ve börtü böceği yurdundan etti.

Derken, AKP iktidarı, geçen yıl ekim ayında Paris Anlaşması'nı onayladı. Bu gelişmenin AKP'nin iklim politikasında köklü bir U dönüşü yaratması beklenmesin. Anlaşmanın onaylanması sürecinde iki öğeden söz edebiliriz. Biri, AKP'li Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın açıkladığı üzere, o süreçte Türkiye'nin üç milyar dolarlık bir finansman desteği elde etmesidir. Gelen paranın nereye harcanmakta olduğu resmi olarak açıklanmadığı için biz sıradan fani araştırmacılar, gazeteciler filan bilemiyoruz. İkinci öğe, soruda da yer alan "yeşil dönüşüm" programıdır. Türkiye'nin AB ile ticaret yapan, AB'ye mal satan şirketleri, Türkiye'nin AB'de uygulanan iklim politikalarıyla uyumlu bir iklim politikasına sahip olmasını dile getiriyorlar. Türkiye'nin iklim politikasızlığı, şirketlerin AB'ye ihracatının maliyetini yükselteceği ve ticareti köstekleyeceği için büyük sermaye, AB'ninkine benzer bir "yeşil dönüşüm" istiyor. Ayrıca, "yeşil dönüşüm" Türkiye burjuvazisinin hem yeni kamu/devlet desteklerine hem de AB yeşil fonlarına ve uluslararası yeşil kredilere erişim sağlaması anlamına da geliyor. Sermayenin yeşil dönüşüm beklentisinin Türkiye'nin iklim politikasında ne ölçüde bir değişim yaratacağını birlikte göreceğiz. Tabi, sermaye memnun edilecektir, ama patronları memnun eden bir yeşil dönüşüm, iklim değişikliğinin durağanlaşmasını sağlayan ve emekten-doğadan yana politikalar olmayacaktır.

AKP dönemi çevre hareketinde de yeni bir dalga yaşandı. Son olarak bu yeni dalgayı nasıl görüyorsunuz? Artıları ve eksileri neler?

AKP döneminin yarattığı ekolojik yıkımın sağlamasını sapmak isteyen, aynı dönemde ekoloji mücadelelerinin gelişim seyrine bakmalı. Ekolojik yıkım o denli korkunçtur ki, buna tepki olarak bu dönemde ekoloji mücadelelerinin, ülkeye yayılımı, yoğunluğu, seferber ettiği eylemci sayısı, nöbetlere ve eylemlere yansıdığı üzere direşkenliği alabildiğine yükseliş içindedir. Polis, jandarma ve şirketlerin giderek artan her türlü baskısına, engellemelerine rağmen

mücadeledeki yükselişin sürmesi, kayda değer bir artıdır. İkincisi, mahkemelere olan güvenin iyice azalmasının da etkisiyle yalnızca hukuki yollarla sınırlı olmayan nöbet, yürüyüş, protesto, şirket çalışmalarını engelleme gibi demokratik eylem yollarına başvurulmasıdır. Dönemin üçüncü artısı, Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı Bölge'de son yıllarda yükselen Kürt ekoloji mücadelesinin, sesini daha güçlü duyurmasıdır. O mücadelenin ısrarlı çabalarıyla bağlantılı olarak dördüncüsü de Batı ve Doğu ekoloji dernekleri/mücadeleleri arasında daha yakın ilişkilerin kurulmaya başlanmasıdır. Henüz yeterli olmamakla birlikte, birbirini anlama, birbirinin sesine ses olma eğiliminin güçlenmesi yönünde girişimler artmıştır.

AKP öncesi dönemden gelen olumsuz nitelikler, bu dönem mücadelelerinde de genel olarak sürmüştür. Ekoloji mücadelelerinde, siyaset-üstü bir kavrayışın, ayrıca yerelci ve tikelci eğilimlerin ağırlıkta olması, çeşitli mücadelelerle ülke ölçeğinde bütünleşmeyi geciktirmektedir.

AKP döneminde ekoloji mücadelelerinin büyük çoğunluğu, köylülerin ağırlıkta olduğu ve emekçi sınıfın ve küçük burjuvazinin destek verdiği direnişlerdir. Köylülerin ekoloji mücadelesi tabii ki çok önemli, ama bu özellik, önemli bir eksiklik olduğunu da gösteriyor. Kentlerde sanayi-imalat işçilerinin, kamu emekçilerinin, hizmet sektörü çalışanlarının, ücretli-ücretsiz ev işi yapan kadın emekçilerin başını çektikleri, onların işyeri, dernek, sendika, parti gibi örgütlerinin öncülük ettiği ekoloji mücadelelerini pek görmüyoruz. İşçiler, emekçiler, köylülerin ağırlıklı olduğu ekoloji mücadelelerine destek verdiler ya da içinde yer aldılar. Söylediğim bundan farklı bir şey. Vurgulamaya çalıştığım şey, kentlerde emeğin ekoloji mücadelesinin gelişmemiş olması. İçinde atladıklarım olacağı için tek tek saymayayım. Ekolojik niteliği dikkate alındığında Gezi direnişi, Cerattepe, Yaykıl köylüleriyle birlikte Gerze, birkaç kent meydanı-kent konusu-yeşil alan, Kuzey ormanları, dalgalı seyir izleyen Sinop ve Mersin gibi kentsel mücadele örnekleri tabii var. Ama söz konusu dönemde, kırsal mücadelelerde görülenin tersine, kentsel ekoloji mücadelelerinin ülkeye yayılmış olmasından, sıçrama yapmasından söz edilemez. Kentsel dönüşüme karşı direnişlerde de eylemcilerin ekoloji sorununu ve ekoloji taleplerini öne çıkardıklarına pek rastlamadım.

Tekrar vurgulamam gerekirse, daha önce olduğu gibi bu dönemde de önemli bir eksiklik, ekoloji mücadelesinin kentlerde zayıf kalmasıdır. Bu sonucun doğmasına neden olan ikinci eksiklik de yukarıda saydığım emekçi sınıfların işyerlerinde, evde, mahallede, kentte yaşamakta oldukları ekolojik sorunlar karşısında emeğin ekoloji mücadelelerinin ortaya çıkmamış olmasıdır. Kent-kır nüfus dağılımı göz önüne alındığında, bu demektir ki, ülkede yaşayan emekçi halkların ağırlıklı çoğunluğunun ekolojik sorunları, ekoloji mücadelelerine konu olmuş değildir. Kentlerdeki sendikaların, işyeri temsilcilerinin, mahalle meclislerinin, üretim kooperatiflerinin, çevre derneklerinin, meslek örgütlerinin, emekten yana siyasal partilerin, bu çıplak gerçeği görmelerinin zamanı çoktan gelmiş ve geçmiştir. Kentlerde emeğin ekoloji mücadelelerinin geliştirilmesi, bu örgütlerin görevi olarak önümüzde duruyor.